

K ZÁSLUHÁM PŘÍBRAMSKÉHO HORNICTVA O VYBUDOVÁNÍ KOSTELŮ NA BŘEZOVÝCH HORÁCH

Zajímavou kapitolou v dějinách hornictví na Příbramsku je problematika vzniku kostelů na Březových Horách. K jejich vybudování došlo díky nemalým zásluhám zdejšího hornictva. Je obecně známou skutečností, že již od pradávna havíři uctívali svoje patrony, především sv. Prokopa a sv. Barboru, a obraceli se k Bohu s prosbou o pomoc a ochranu při náročné a nebezpečné práci v podzemí. Také z těchto důvodů měli prioritní zájem o vznik důstojných duchovních stánků.

Kostelík sv. Prokopa

Nejstarším církevním objektem na Březových Horách byla dřevěná Prokopská zvonice situovaná na vrchol Březové hory. Stála zde již v 16. století. Velmi cennou památkou na tuto dobu je původní zvon datovaný rokem 1580, odlitý pražským zvonařem Brikcím z Cimperku (narozen okolo roku 1530 – zemřel 1599). Zvon je nyní vystaven v expozici Hornického muzea Příbram na Březových Horách. Roku 1709 poškodila zvonici větrná bouře. Díky pomoci březohorského Horního bratrstva se jí podařilo záhy opravit. Nicméně již tehdy sílily snahy nahradit tuto skromnou zvonici zděným kostelíkem. Podnět k následné výstavbě kamenné kaple dal hormistr a příbramský primátor Jiří Tomáš Pusch. Peníze na stavbu poskytla březohorská obec a byly získány též z dobrovolných příspěvků převážně od místních horníků. Roku 1732 došlo k dostavění kaple a v den sv. Prokopa, patrona horníků, v roce 1733 se uskutečnilo v rámci havířské prokopské pouti její vysvěcení. Postupem let se však i tato kaple ukazovala být malá s ohledem na množství lidí pracujících v dolech a hutí, kteří se v okolí usazovali. Roku 1835 byl proto nejprve ke kapli přičleněn dřevěný přístavek a v roce 1879 nakonec následovalo zbourání větší části staré kaple a vybudování současné stavby Prokopského kostelíka (v pseudorománském slohu) podle plánů zpracovaných stavebním úředníkem horního závodu Františkem Vitáčkem. Dílo realizoval renomovaný příbramský stavitel Antonín Bastl (1838–1901).

Jednolodní kostelík s hranolovitou věží v západní části má obdélníkový presbytář. K presbytáři, který byl zachován původní, se přičlenila nová zvětšená loď s dvěma vchody. Hlavní je situován na jižní stranu a postranní na stranu východní. V přední části lodi se tyčí osmiboká věž se štíhlou střechou. Nad presbytářem vznikla malá sanktusová věžička. K presbytáři na západní straně byla přistavěna sakristie. Hlavní oltář je portálový, sloupový, s obrazem sv. Prokopa. Oltář byl darován jedním z místních mecenášů Tomášem Kadeřábkem. Oltářní obraz věnoval kapli již roku 1758 Jan Eliáš. Boční oltář sv. Barbory je rokokový. Část sochařské výzdoby kostelíka, včetně známé barokní plastiky sv. Prokopa, poskytl v polovině 18. století rychtář Josef Káš, další ze štědrých donátorů. Kášova rodina nechala ve 30. letech

18. století zřídil před oltářem kryptu, která však vlivem pozdějších stavebních zásahů značně utrpěla a byla zrušena. V době 1. světové války roku 1916 propadly rekvizici dva zdejší zvony. V rámci stavebních úprav byla v roce 1938 položena v presbytáři nová dlažba zhotovená z nečínské žuly a dodaná firmou Rada a syn z Prahy. Rok předtím se uskutečnila rovněž rekonstrukce hlavní věže. Akci zajistili březohorští řemeslníci Alois Šmerhovský a František Tater, Josef Dudáček z Příbrami, Jan Sedláček z Pičína a Jan Hahner z Podlesí. Dalších výraznějších oprav se kostelík dočkal až po roce 1989, zejména zásluhou Rudných dolů Příbram, s.p., a to před obnovenou prokopskou poutí roku 1990, a dále v letech 1991–1992 díky firmě CONGESTA, spol. s r. o. Příbram. Tato kulturní památka je evidována pod číslem 30774/2-2907.

Nedaleko kostela sv. Prokopa, asi 20 metrů západním směrem, stojí kamenný kříž věnovaný roku 1831 Antonínem Kášem. Při křižovatce cest směřujících od církevního stánku k dolu Prokop a k dolu Anna byl při příležitosti konání havířské pouti sv. Prokopa dne 4. 7. 1859 vysvěcen litinový kříž, který se zdvihá na podstavci s nápisem: „Gott segne den Bergbau“ (Bůh požehnej hornictví). Je zdobený emblémy víry, naděje, lásky a báňskou symbolikou ¹⁾.

Kostel sv. Vojtěcha

Chrám sv. Vojtěcha je nejkrásnější stavbou na březohorském náměstí Jana Antonína Alise. Iniciativa vybudovat na Březových Horách vedle původní skromné kaple sv. Prokopa nový kostel se zrodila již ve 30. letech 19. století, kdy horníci přispívali ze svých výplat na zvláštní fond v rámci Bratrské pokladny s cílem shromáždit finanční prostředky potřebné k provedení díla. Ředitelství dolů následně poskytlo pozemky a podobně se zachovala i březohorská obec. Roku 1886 došlo na náměstí k zahájení výkopů základů, avšak záhy se narazilo na stařiny historické Kovářské šachty, a tak bylo nutné práce ukončit a posunout staveniště dál směrem severovýchodním.

O prokopské pouti roku 1887 se uskutečnilo slavnostní vysvěcení nových základů kostela. Chrám byl vybudován roku 1889 v novorenesančním slohu podle plánů zpracovaných roku 1886 renomovaným pražským architektem Bedřichem Münzbergerem (1846–1928). V některých písemných pramenech je zmínka o tom, že s Münzbergerem spolupracoval při řešení projektu stavby březohorského kostela další přední český architekt a archeolog Antonín Baum (1830–1886). Baumovy výkresy mají datum 1874. Těžištěm jejich společné tvůrčí činnosti byla léta 1874–1886. Seznámili se v ateliéru Münzbergerova příbuzného Vojtěcha Ignáce Ullmanna (1822–1897), protagonisty neorenesance u nás, jenž patřil v té době mezi nejuznávanější architekty a stavitele v Čechách. Baum nastoupil do Ullmannovy projekční a stavební kanceláře v roce 1852, Münzberger roku 1866. Výsledkem jejich zdařilého úsilí je monumentální církevní objekt na březohorském náměstí, opírající se o pilířové stejnolodí, které se vyznačuje obdélníkovým presbytářem s apsidou a hranolovitou věží, jednou z dominant Březových Hor. Okna u presbytáře jsou zdobena novorenesanční malbou od akademického malíře Jana Zachariáše Quasta (1814–1891), autora, jehož malby na skle a porcelánu byly v polovině 19. století

vysoce ceněny u nás i v zahraničí, například na výstavách v Londýně roku 1851 a v New Yorku v roce 1853. Zakázka pro březohorský kostel byla jednou z jeho posledních. V průčelí se nachází polychromovaný reliéf od akademického sochaře a konzervátora Jindřicha Čapka (1876–1927) znázorňující Matku Boží s Ježíškem, po stranách je sv. Vojtěch a sv. Václav a dále starší znak Březových Hor. Chrám byl roku 1890 zasvěcen sv. Vojtěchovi, což je patrné i z námětu hlavního oltářního obrazu. V levé části interiéru se vyjímá oltář P. Marie, v pravé pak oltář sv. Václava.

Podle návrhu architekta Bedřicha Münzbergera vytvořil věhlasný pražský zvonař Arnošt Diepold (zemřel roku 1914) čtyři zvony pojmenované Vojtěch, Marie, Anna a Prokop. Stejná jména mají rovněž čtyři nejvýznamnější doly březohorského stříbrorudního revíru. Tři ze čtyř zvonů byly násilně sejmuty a roztaveny pro potřeby zbrojního průmyslu v průběhu 1. světové války. Březohorským obětím této válečné tragédie je věnována mramorová deska umístěná po pravé straně chrámové lodi. Proti ní spatříme obdobnou, připomínající ztráty na lidských životech za 2. světové války. Nejstarší z pamětních desek byla odhalena roku 1893 v hlavní chodbě a dokumentuje hrdinství pěti báňských dobrovolníků, Antonína Peška, Adolfa Schöffla, Josefa Vondrušky, Augustina Žlutického a Františka Slámy, kteří položili život při zachraňování svých kamarádů během důlního požáru v roce 1892.

Stavba kostela sv. Vojtěcha uskutečněná známým příbramským stavitelem Antonínem Bastlem (1838–1901) si vyžádala investice ve výši 100 000 zlatých. Nebyl to jediný projekt Bedřicha Münzbergera ve zdejší lokalitě, i když většina jeho děl, včetně toho nejslavnějšího – Průmyslového paláce, spatřila světlo světa v Praze. S jeho jménem a se jménem již vzpomínaného Vojtěcha Ignáce Ullmanna, u kterého Bedřich Münzberger pracoval, je spjata realizace budov příbramské spořitelny a radnice, jakož i konviktu. Münzbergerovo jméno si můžeme přečíst také na stavebních výkresech nového příbramského kostela plánovaného na Komenského náměstí. Ten však již nebyl, na rozdíl od předchozích objektů, z finančních důvodů vybudován. Kostel sv. Vojtěcha na Březových Horách je tou nejlepší vizitkou skvělé Münzbergerovy práce.

Na východní straně náměstí proti kostelu sv. Vojtěcha se nachází litinová socha sv. Jana Nepomuckého. Finanční sbírku na zhotovení tohoto díla vyhlásil dne 16. 5. 1899 místní farář msgr. Emanuel Hrdlička. Jeho iniciativu podpořili i představitelé březohorské radnice v čele se starostou Josefem Šemberou, který patřil k nejvýznamnějším reprezentantům zdejší samosprávy. Starostoval v letech 1883–1902, kdy se podařilo na Březových Horách realizovat mimo jiné výstavbu již vzpomínaného kostela sv. Vojtěcha a obec byla povýšena na královské horní město. Dne 2. 10. 1900 zadalo městské zastupitelstvo zakázku na zhotovení sochy komárovským železárnám. Dílo bylo dokončeno v termínu a vysvěceno 16. 5. 1901. Model plastiky vytvořil sochař Antonín Popp (1850–1915), od roku 1892 profesor modelování na České polytechnice v Praze, od roku 1896 s titulem docenta, autor mnoha figurálních a dekorativních děl v Praze i v dalších městech naší země (podílel se například na výzdobě budov smíchovské, domažlické, kladenské, pardubické a uherskohradištské radnice, pražských bank Slavia, hypoteční a živnostenské, plzeňského divadla a Národního divadla v Praze, průčelí mnoha obytných domů a podobně). Jeho práce se vyznačovala zejména smyslem pro ladnost linie a krásu tvarů (Regionální badatel Josef Biskup připisuje autorství sochaři a řezbáři Ruprechtu

V. Smolíkovi, jenž žil v letech 1857 až 1902 – poznámka autora.). V období po únoru 1948 bohužel zvítězil názor některých vlivných lidí sochu odstranit. Na podnět představitelů KSČ byla v roce 1961 sejmuta z litinového podstavce, odvezena na březohorský hřbitov a pohozena u zdi. Podstavec s ozdobnými sloupky a s řetězem skončily ve šrotu. Brzy po listopadové revoluci v roce 1989 došlo k převezení plastiky do Prokopského kostela, kde Miroslav Etrych ze Společnosti občanů a přátel Březových Hor provedl náročné restaurování poškozeného díla. Projektovou dokumentaci na nový podstavec připravili ing. arch. Karel Cvrček (narozen roku 1955) a ing. Vladimír Matějka (narozen roku 1949). O prokopské pouti dne 30. 6. 1991 se socha sv. Jana Nepomuckého dočkala návratu na původní místo a znovuvyvěcení biskupem Antonínem Liškou²⁾.

Sbor Mistra Jakoubka ze Stříbra

Nejnovější církevní stavbou na Březových Horách, při jejíž realizaci došlo k aplikaci funkcionalistických a konstruktivistických architektonických prvků, je chrám Československé církve husitské na paměť Mistra Jakoubka ze Stříbra. Položení základních kamenů se uskutečnilo 24. 5. 1936. Na vybudování sboru se podařilo získat příspěvky od stoupců a příznivců církve, zvláště místních horníků, a to ve výši 300 tisíc korun. Byl vystavěn během šesti měsíců roku 1936 v Prokopské ulici podle návrhu architektů Vachaty a Bílka a slavnostně zpřístupněn 25. 10. 1936 za účasti mnoha významných osobností města a duchovních v čele s patriarchou dr. G. A. Procházkou.

Objektu vévodí 30 m vysoká věž zakončená dvouramenným křížem. Na vrcholu věže je ochoz sloužící jako rozhledna. Do sboru se vstupuje mramorovým kolumbáři, jež prosvětlují barevná okna s nápisy: „Pokoj Vám“ a „Pravda vítězí“. Autorem tohoto výtvarného řešení byl akademický sochař Václav Šára (1893–1951). Jeho dílem jsou i reliéfy u oltáře a sousoší s názvem Práce (horník a legionář), Láska (student a studentka z díla Jiráskova) a Svoboda (českoslovenští prezidenti T. G. Masaryk a E. Beneš) umístěná v rozích sboru. Reliéfy po stranách kněžiště představují Přijímání s kalichem Mistra Jakoubka ze Stříbra, kazatele v Betlémské kapli po Mistru Janu Husovi, a Večeře Páně s podobami prof. Františka Kalouse, tehdejšího faráře a hlavního iniciátora stavby sboru, a s podobami jeho blízkých z této církve. Pod zmíněnými reliéfy jsou další dva od sochaře a malíře Václava Antoše (1878–1938), a to Pláč po Bílé hoře s Janem Ámošem Komenským a exulanty a Radost z osvobození roku 1918 s Tomášem Garrigue Masarykem. Níže čteme Komenského proroctví: „Věřím Bohu, že po přejití vichřic hněvu vlada věcí tvých se k tobě navrátí“. V kněžišti za oltářem spočívá na kamenech z březohorského dolu Vojtěch a z města Stříbra svítící dvouramenný kříž. Na bohoslužebném stole je svícen v podobě sepnutých rukou nad horou Řípem a nápis: „Modlitba za vlast“. Pod kůrem je druhé kolumbárium, zasklené, a nachází se zde rovněž celoročně vystavený hornický betlém od místního havíře a hudebníka Emanuela Trnky. Do sboru byly získány tři zvony pojmenované Hus, Masaryk a Farský. Dva z nich hitlerovští okupanti násilně rekvírovali 19. 3. 1942 pro potřeby zbrojního průmyslu Třetí říše v době 2. světové války.³⁾

Březohorské kostely jsou významnou součástí nemovitých kulturních památek a důležitým dokladem slavné hornické tradice na Příbramsku.

Poznámky:

- 1) Pobuda, Karel. Stoletý památník havířské slávy. Březové Hory 1926, s. 11-37.
Pobuda, Karel. Ročenka Spolku pro vnitřní úpravu hornického kostela sv. Prokopa na Březových Horách. Březové Hory 1939, s. 4-11.
- 2) Hornické muzeum Příbram, fond Sběrka dokumentace, Bedřich Münzberger, Antonín Baum.
Podlaha, Antonín. Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese příbramském. Praha 1901, s. 37-38.
Velfl, Josef. Průkopníci moderní architektury v Čechách a jejich odkaz Příbrami. Podbrdsko X, Příbram 2003, s. 84-91.
Velfl, Josef. Památky Příbrami v obrazech. Příbram 2008, s. 67-71.
- 3) Božovský, František. Sbor Mistra Jakoubka ze Stříbra. In Památník III. sjezdu rodáků horního města Březových Hor. Březové Hory 1948, s. 36-39.
Božovský, František. Sbor a církve československá husitská. Podbrdsko III, Příbram 1996, s. 153-155.

Das Verdienst der Příbramer Bergleute beim Bau der Kirchen in Březové Hory (Birkenberg)

Prokop – Kapelle

Ein interessantes Kapitel in der Geschichte des Bergbaus in Příbram ist die Problematik des Entstehens der Prokop – Kapelle in Birkenberg. Zu ihrem Bau kam es Dank des nicht unbedeutenden Beitrages der hiesigen Bergleute. Es ist allgemein bekannt, dass die Bergleute schon von alters her ihre Patrone, vor allem den Hlg. Prokop und die Hlg. Barbara verehrten und sich Gott auf Grund ihrer anspruchsvollen und gefährlichen Arbeit mit der Bitte um Hilfe und Schutz zuwendeten. Aus demselben Grund hatte die Entstehung einer würdigen kirchlichen Andachtstätte Priorität. Im 16. Jh. bestand der Prokop – Glockenturm, 1879 wurde die Prokop – Kapelle erbaut. Sie entstand im pseudoromanischen Stil nach Plänen von František Vitáček, Bauausführung Antonín Bastl (1838 – 1901).

Vojtěch(Adalbert) – Kirche

Diese Kirche entstand 1890 nach einem Entwurf von Bedřich Münzberger nachdem die Prokop – Kapelle in der Kapazität nicht mehr ausreichte.

Hus – Kirche

Am 24.05.1936 erfolgte die Grundsteinlegung zur Hus – Kirche nach einem Entwurf der Architekten Vachata und Bílek.

Alle drei Kirchen stellen bedeutende Kulturdenkmale der bergmännischen Tradition im historischen Ortskern der ehemaligen Königlichen Bergstadt dar.